

Реформата в общата организация на пазара на зеленчуци в ЕС

Докторант КАМЕЛИЯ ТЕРЗИЙСКА
Институт по аграрна икономика-София
E-mail:kamelia@brainstorm.bg

Резюме: В статията се акцентира върху организацията на производителите, като ключов инструмент на общата организация на пазара на зеленчуци в ЕС. Изясняват се целите, принципите, функциите и минималните изисквания за тяхното създаване. Доказват се ползите за членовете на организацията на производителите, изразени в по-големите възможности да устояват по-високи изкупни цени, чрез групиране на предлаганите зеленчуци, по-добре да планират и реализират продукцията си. От гледна точка на пазара се постига по-голяма концентрация на производството, постоянност на предлагането и засилване контрола върху качеството на предлаганите продукти.

Разкрити са проблемите, които затрудняват създаването на организации на производителите в България в сектор „Зеленчуци”. Изяснява се необходимостта от реформа в общата организация на пазара. Идеята на реформата е с използването на по-широк набор от мерки и средства да се насърчи създаването и укрепването на организации на производителите в зеленчукопроизводството.

Ключови думи: реформа, пазар, организация, производители, зеленчуци

Увод

В ЕС зеленчукопроизводството е важен отрасъл, тъй като създава 17% от стойността на селскостопанската продукция. В 25-те страни членки работят 9,7 млн. земеделски стопанства, от тях над 1,4 млн. произвеждат плодове и зеленчуци.

Сектор „Зеленчуци” е изключително разнороден от гледна точка на големия брой зеленчуци, които се отглеждат, големината на стопанствата и маркетинговите канали.

Климатичните колебания, масовата поява на болести и вредители, често водят до кризи в производството, които рефлектират върху по-ниските доходи на стопаните. Нетрайният характер на продукцията, правят производителите несигурни. Специфичността на отрасъла налага в ЕС през 1962 г. да се създаде Обща организация на пазара (ОПП) за плодове и зеленчуци. Целта е да се осигури баланс между търсенето и предлагането на цени, които са справедливи за производителите и достъпни за потребителите, като се отчита влиянието и на трети страни. С разширяването на Европейската общност настъпват промени в размера на производството, търсенето и предлагането на зеленчуци, което предизвиква определени промени в организацията на пазара през 1972 г., 1993 г., 1996 г. и 2000 г.

Реформата от 1996 г., е насочена към намаляване на производствените излишъци. Засилва се ролята на организациите на производителите (ОП).

С промяната в Общата организация на пазара на продукти от преработени плодове и зеленчуци с Регламент № 2699/ 2000 г. на Съвета се търси постигнато на по-добра пазарна ориентация и по-голяма гъвкавост на прилаганите мерки.

По цялата верига се прилагат маркетинговите стандарти, които обхващат изискванията за качество, размер, етикиране, опаковане, представяне на продуктите.

Стандартите за качество определят 3 класа – екстра, клас 1 и клас 2. За всеки продукт е приет отделен стандарт, който съдържа минимални изисквания във всеки от трите класа на качество. Контролът се извършва чрез вземане на проби от отделните партии и сравняването им с Наредба № 9 от 26.03.2002 г. за изискванията за качество и контрол на съответствие на пресни плодове и зеленчуци – 46 стандарта.

Организациите на производителите от 1997 г. до сега са ключов инструмент за реформиране на сектора в ЕС, като насочват помощите към земеделските производители. През 2004 г. те продават на пазара близо 34% от общата продукция.

Целта на статията е да се направи оценка на организациите на производителите като ключов инструмент на Общата организация на пазара на зеленчуци. Да се разкрие необходимостта и новите моменти от реформата.

Организация на производителите – цел, принципи и функции

Целта на организацията на производителите е, чрез групиране на предлаганите зеленчуци да се повишат изкупните цени и се постигне по-добър баланс между търсенето и предлагането.

С организацията на производителите се поставят и други подцели като:

- увеличаване на продуктивността и конкурентоспособността на зеленчукопроизводството;
- редуциране на производствените разходи;
- запазване на стойността на продукцията при нейната обработка (сортиране, опаковане, преработване);
- укрепване на позициите на отделния производител на пазара като партньор при търсенето и предлагането;
- гаранция в дългосрочен план за продукцията, предлагана от производителя.

Основната функция на организацията на производителите е да събира произведената от членовете им продукция и да я предлага на пазара. Дейността им е насочена и към усъвършенстване на производствения процес, събиране на информация за площи, производство, обем на продажби.

Организацията на производителите, оказва съществена помощ на членовете си при сортирането, пакетирането и съхранението на продукцията им и при прилагането на съобразени с екологията практики.

Те могат да създават операционни фондове. За тяхното използване се разработват конкретни оперативни програми, насочени към подобряване качеството, което да увеличи търговската стойност на продукцията, а оттук и продажбите.

ОП се признават от страните членки, съгласно определени в регламентите на ЕС *принципи и критерии*.

Основните принципи за тяхното изграждане са:

- демократичност;
- доброволно и неограничено членство;
- членовете се задължават да участват в икономически дейности на организацията;
- организацията предлага услуги и възможно най-много предимства на членовете си;
- дейности с производители, които не са членове са допустими само като допълнение към основната дейност на организацията;
- принцип за укрепване на позициите.

За организациите, неотговарящи на тези критерии, са предвидени преходни периоди. Европейската комисия насърчава създаването на големи и силни ОП.

Видове организации на производителите:

- ОП, осъществяващи търговия с всички плодове и зеленчуци;
- ОП, специализирани в търговията само със зеленчуци;
- ОП за търговия с преработени плодове и зеленчуци.

Минимални изисквания за признаване на организации на производителите по Наредба 24

Сдружаването на производителите на плодове и зеленчуци трябва да отговаря на изискванията описани в Наредба №11 на МЗХ от 15.05.2007 г. Според нея, организацията трябва да е регистрирана като кооперация, събирателно дружество или дружество с ограничена отговорност и да води счетоводство. Тя трябва да има най-малко 7 членове, които всяка година да предлагат на пазара продукция на стойност не по-малко от левовата равностойност на 100 хил. евро., или 1000 t производство или да притежават 1000 da земя. Ако отговаря на тези критерии, сдружението може да кандидатства за признаване в МЗХ като си представи Устав и Правилник за работа.

Признатите организации на производителите при разработена оперативна програма, могат да набират оперативен фонд както от Общността, така и от членовете им на принципа 50:50. Размерът на средствата, с които участва Общността обаче, не може да надвишава 4,1% от стойността на пазарната продукция на дадената ОП.

Ползи за членовете на ОП

- Членовете на ОП, имат много по-големи възможности да проучват пазара, по-добре да планират и реализират производството на различните видове зеленчуци.
- Съществено се подобрява връзката производител – купувач.
- Засилват се позициите им при определянето на изкупните цени, защото се предлагат по-големи партии и предоставят сигурни гаранции за качеството на предлаганата продукция.
- Увеличават се възможностите за закупуване и по-пълно използване на специализирана техника за сортиране и пакетиране на продукцията.

Ползи за пазара

От гледна точка на пазара се постига *по-голяма концентрация на производството, постоянност на предлагането и засилване контрола върху качеството на предлаганите продукти.*

Организацията на производителите поема от държавата функцията по интервенирането на пазара при свръхпродукция. Изтеглените от пазара излишъци от пресни зеленчуци се реализират в зависимост от вида на продукцията. Предлагат се на благотворителни организации; използват се като храна за животните; дестилират се за производство на промишлен алкохол или се унищожават.

Производителите получават компенсация за изтеглената от пазара продукция. Подлежащи на оттегляне са 10% от изтъргуваните количества от всеки продукт, за който се прилагат интервенции.

Основни административни структури, прилагащи мерките за политиката в сектор „Зеленчуци” са МЗХ, Разплащателната агенция и ДФ „Земеделие”. Важна административна структура е и Службата за съвети в земеделието, която трябва да провежда широки консултантски кампании, в които да насърчава сдружаването на производителите.

Анализ на организациите на производителите в ЕС и България

• Организации на производителите в ЕС

Създаването на организациите на производителите доведоха до определени успехи в някои от страните на Общността. В разширения ЕС-25, функционират 1 400 организации на производителите, които събират минимум 100 хил. евро оборот. Някои от тях прерастват в организации от хиляди производители с комбинирани продажби, равняващи се на милиони евро. В ЕС вече една трета от общите количества плодове и зеленчуци се произвежда от организации на производители. В Холандия, тези доброволни сдружения на фирми и физически лица осигуряват 80% от цялата продукция, във Франция – 55%. В Полша съотношението е значително по-малко – 10%. Общата стойност на реализираната продукция от организациите на производителите варира от под 10% в Полша до над 80% в Белгия, Ирландия и Нидерландия. Броят на членуващите в организацията на производителите за целия Европейски съюз е

около 40%. Комисията си постави за цел 60% за 2013 г. Забавянето на поставената цел показва, че има проблеми в някои от страните членки. Това е основателна причина за реформа в сектора, за да се подобрят постиженията.

• Организации на производителите в България

Анализът на организациите на производителите в България показва, че са признати само 8 организации на производители на плодове и зеленчуци, от тях пет са за производители на зеленчуци, 2 смесени за плодове и зеленчуци и една за плодове. Всичките са в района на Североизточна България (Добрич, Търговище, Шумен, Силистра). По данни на МЗХ, общата стопанисвана площ от организацията на производители на зеленчуци е 7626 да, което представлява 1,37% от общата площ на зеленчуците в страната. Най-предпочитаните култури са домати, пипера, дините, корнишоните, зеленият грах. Продукцията се реализира предимно чрез директни продажби във веригите от магазини (80%). Останалата част се предлага на зеленчуковите пазари и като суровина за преработка на консервните предприятия.

Като се има предвид сложилата се организационна структура в зеленчукопроизводството, Министерството на земеделието и храните промени Наредба № 11. Съгласно чл. 6 на тази Наредба, производителите, които не могат да покрият критериите за ОП, могат да поискат временно признаване, като „групи производители”. Тези критериите са по-ниски - минимум 4 броя членове и годишен оборот от реализацията на продукцията 100 хил. лева. За период от 3 до 5 години временно признатите „група производители”, могат да получават финансова помощ от ЕС за насърчаване на тяхното формиране и улесняване на административното им функциониране.

Проблеми, които затрудняват създаването на ОП в България

В периода на преход се разрушиха едрите кооперативни стопанства и на тяхно място се създадоха многобройни, нови, основани на частната собственост върху земята стопанства. Големият брой дребни фамилни стопанства са неконкурентоспособни в условията на либерализиран пазар.

➤ **Невъзможността за покриване на критериите** на признаване е основен фактор

който реално пречи на създаването на организациите на производители. За България минималните критерии от 7 човека с 200 хил. лв. годишен оборот от реализирана продукция са много висок таван. За достигане на този размер на оборота от продажбите при ниските изкупни цени на зеленчуците е необходимо производство в размер от 200- 400 хил. t, в зависимост от вида на зеленчуците, които произвежда. На този етап това е непосилна задача и основна пречка за обединяването на българските зеленчукопроизводители.

➤ **Несигурност и липса на доверие** между производителите, също забавя процеса

на създаване на ОП. Големият марж между изкупните цени и цените на дребно на зеленчуците, които с в пъти по-високи на българския пазар, стимулира производителите сами да си реализират продукцията. Високото ниво на разделение сред производителите, което все още е характерно за сектора на зеленчуците, не улеснява последните да се справят с това предизвикателство.

➤ **Консервните заводи не сключват договори** с производителите на зеленчуци, което обрича стопаните на неуспех. В договора за присъединяването ни към ЕС, България договоря европейска субсидия в размер от 25,88 евро/t за производителите, които доставят домати за преработка на консервните предприятия. В рамките на тази схема могат да се получат субсидии за предадени 156 343 t домати. За да се получат тези суми, изискването на ЕС, е организациите на производителите да имат сключен договор за изкупуване на суровината с преработвателно предприятие. То трябва да е одобрено от МЗХ и да отговаря на изисквания за капацитет, състояние на машини и съоразения, наличие за складове за съхранение на суровините и готовата продукция, както и да спазва минимални хигиенни изисквания. Забавеното създаване на организации на производителите, направи тази възможност за субсидиране неприложима. Предвидените средства са прехвърлени от МЗХ към директните плащания.

Необходимост от реформа

През 2007 г. Европейската комисия предложи широко мащабни реформи в организацията на общия пазар на плодове и зеленчуци, за да ги съгласува в по-голяма степен с реформираната Обща селскостопанска политика.

Според Комисията по земеделие и развитие на селските райони на ЕС, причините довели до иницирането на тази реформа се дължат на:

➤ несъответствието на някои от програмите за подпомагане по настоящата схема а ОСП;

➤ броят на ОП не отговаря на заложените идеи. Общата цел на политиката за концентриране на предлагането не е постигната в повечето държави членки;

➤ ограничаване влиянието на големите търговски вериги за хранителни стоки, които обхващат почти изцяло пазара на плодове и зеленчуци в Европа. Концентрацията в търговията на дребно се развива много по-бързо в сравнение с концентрацията на производителите и играят определяща роля при договарянето на изкупните цени. Индивидуалният зеленчукопроизводител не е в състояние да отстоява добра цена;

➤ Засиленият конкурентен натиск от вноса на трети страни допълнително влошава положението на европейските производители. Сред тях все по-осезателно присъства Китай - най-големият световен производител на плодове и зеленчуци.

Целта на реформата на Общата организация на пазара е постигане на устойчиво, конкурентоспособно производство, намаляване нестабилността на доходите вследствие на кризи, нарастване на консумацията на плодове и зеленчуци, подобряване опазването на околната среда. *Идеята на реформата е да се опростят правилата, за да се постигне по-пълно съгласуване и интегриране на зеленчукопроизводството с останалите сектори реформиран от Общата селскостопанска политика на ЕС(2003г.).*

Нови моменти на реформата:

С използването на по-широк набор от средства се цели да се насърчи създаването и укрепването на организациите на производителите в зеленчукопроизводството.

➤ Подобрява се финансовото им подпомагане. Финансирането на разходите за изпълнение на оперативните програми се повишава от 50% на 60%. За да получат безвъзмездно финансови стимули от Европа, признатите организации на производители, трябва да създадат свой операционен фонд. Средствата в него се събират от продажбата на продукцията, от членския внос или други доброволни постъпления.

➤ ОП може да бъде създадена и да иска признаване за производство, дори само на един вид от плодовете или зеленчуците.

➤ Разработват се специални мерки за насър-

чаване на потреблението на зеленчуци, за да стимулира увеличаването на производството, подобряване на общественото здраве и опазване на околната среда.

➤ Осигурява се по-голямо финансиране за биологично чистото производство и се премахват субсидиите за износ на зеленчуци.

➤ Прилагат се специални схеми за подпомагане по време на криза, които да намалят колебанията в приходите на заетите в сектора. Управлението на кризите се извършва от организациите на производителите, като 50% се финансира от бюджета на Общността. Средствата включват преждевременно прибиране или неприбиране на реколтата, инструменти за насърчаване в кризисни моменти, обучение, застраховане на реколтата и финансиране на административните разходи за създаване на взаимоспомагателни фондове, помощ при обезпечаване на заеми от банки.

➤ Помощта на ЕС за организацията на производителите може да достигне максимално ниво 4,6% от стойността на продукцията, която ОП предлага на пазара при 4,1% преди реформата.

➤ При управление при кризи се прилага и мярката за изтегляне от пазара на плодове и зеленчуци. Изтеглянето на продукцията и безплатното им разпространение в училища, детски ваканционни лагери, болници, благотворителни организации, домове за възрастни хора и наказателни институции, (ОП) се финансира изцяло от ЕС.

Държавна помощ могат да получат и неасоциирани производители, които са в договорни отношения с организации на производителите. Компенсациите за тях не трябва да надвишават 75% от финансирането предназначено за членовете на организациите на производителите.

Включване на зеленчуците в схемата за единно плащане на площ (СЕПП)

Тази трансформация е естествено продължение на политиката на ЕС за отпадане на връзката на директните плащания с производството или преработката на конкретни продукти. Целта е да се опрости схемата на подпомагане. Съществуващите помощи за преработени зеленчуци ще бъдат отделени от производството и националните бюджетни тавани в схемата за единно плащане (СЕП) ще бъдат повишени. Държавите членки ще получат правото да определят референтни суми и да избират на основата на представителен период земеделските производители, които ще имат право на нови помощи. За производство на домати, държавите членки ще могат да кандидатстват за преходни плащания за четиригодишен преходен период (2008-2011), при условие, че свързаният дял с производството не надвишава 50% от

националния таван. С тази стъпка, възможностите на Европейския съюз да преговаря със Световната търговска организация, значително се подобряват.

Заклучение

Раздробеното зеленчукопроизводство не може да устои на конкурентния натиск на вътрешния пазар, в резултат на което производството намалява. С реформата в Организацията на пазара на плодове и зеленчуци се създават значително по-добри условия за създаване на организации на производителите, да се постигне по-голяма концентрация на производството, постоянност на предлагането и по-високи цени в зеленчукопроизводството.

ЛИТЕРАТУРА

1. Наредба № 11 от 15.05.2007 г. за условията и реда за признаване на организации на производители на плодове и зеленчуци, на техните асоциации и условията и реда за одобряване и изменение на одобрените операционни програми, ДВ, бр.42 от 29.05.2007 г.
2. Национална стратегия за устойчиви оперативни програми на организации на производителите на плодове и зеленчуци в Р България за периода 2009-2013 г. МЗХ, С., 2009 г.
3. Програма за развитие на зеленчукопроизводството и картофопроизводството в Р България за периода 2009-2013 г., МЗХ, С., 2009 г.
4. <http://blogs.ec.europa.eu/fischer-boel>
5. <http://www.mzh.government.bg/Article.aspx.7/24/2009> г.

The Reform of the Vegetables Market Common Organization in EU

K. TERZIISKA

Institute of Agricultural Economics - Sofia
(Summary)

The article accentuates on the producers' organization as a key instrument of the common organization of the EU vegetables' market. The aims, the principles, the functions and the minimal requirements for their creation have been clarified. The profits for the members of the producers' organization have been proved, expressed in the bigger opportunities to withstand the higher purchase prices through the grouping of the proposed vegetables, to plan in a better way and to realize their production. By the market point of view, better production concentration has been reached, constancy of the offer and strengthening of the control on the quality of the proposed products. Problems have been revealed that hamper the creation of producers' organizations in Bulgaria, in the sector "Vegetables". The necessity of reform in the common market organization is expressed. The idea for the reform is to encourage the creation and the consolidation of producers' organizations in the vegetables-growing, through the use of wider range of measures and instruments.

Key words: reform, market, organization, producers, vegetables